

Karin Kryger

Natur og kultur

Monumenter og deres iscenesættelse:
grøfter, tjørn og æbletræer

Om kirkegårdskultur fra middelalderen til ca. . 1805.
1. del

Slægtshistorisk Weekend

Danske slægtsforskere

Bjerringbro 18. september 2021

Fra middealder til 1805

Den middelalderlige kirkegård

Middelalderlige gravminder

Pause

Eftermiddelalderlige gravminder

Indenbys kirkegårde

Fra begravelse i kirken til begravelse
i de fri og loven 1805

*Lille Børn, andet af Gorm den Gamles
søn og Sønne Børn
Juni 1219*

Med kirkegårdens anlæg og beplantning var det lige fra begyndelsen kun småt bevendt. Udover kistens placering i øst-vestlig retning, med den afdødes ansigt mod øst, gik det som regel på bedste beskub. Egentlige gange var der næppe. Tuerne over gravene, der lå planløst mellem hverandre, kunne smykkes nødtørftig med blomster, men ellers var både disse og kirkegården som helhed overgroet med græs, som helst skulle slås med mellemrum, og hylden groede vildt.

Johan Exner 1961

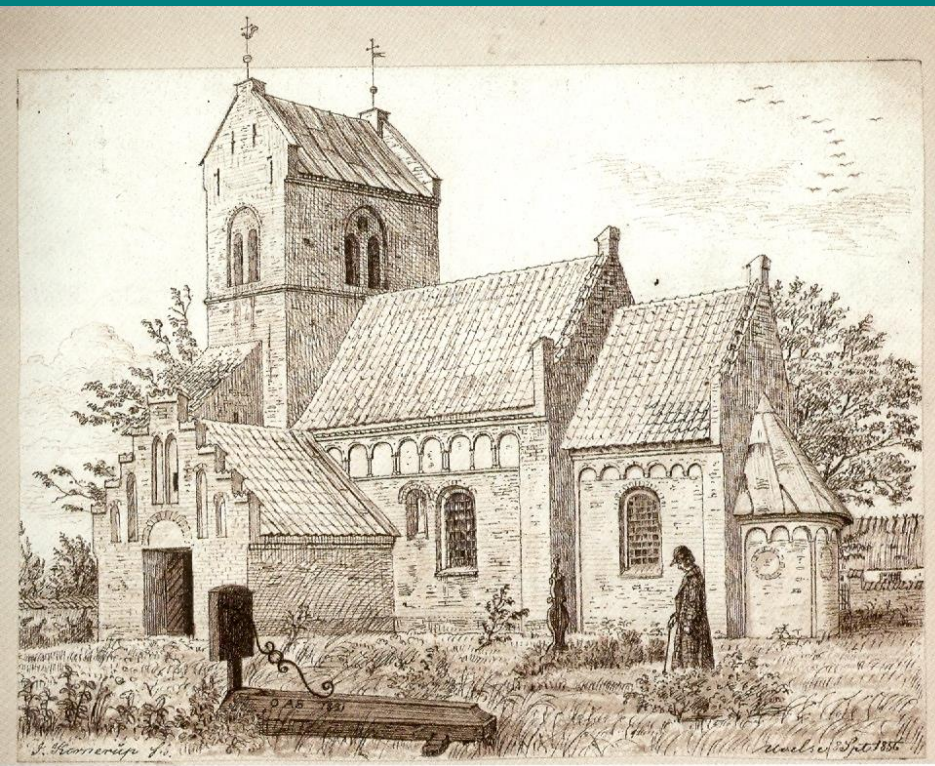
Er denne opfattelse korrekt??

*Arvid befalede Børn afsmaltning til Jørn
Lindes Gorm og en til sine mødre
Harald. Besigne og Lygde om Gormen.*

Kirkegården i Jelling, græsklædte tuer og monumenter af træ,
O. J. Rawert 1819 Det kongelige Bibliotek

Bygger vores opfattelse af den middelalderlige kirkegård, som en upasset vild have med tilfældighedens præg på vores viden om 1800-tallets kirkegårde og Peder Palladius' visitatsbøger?

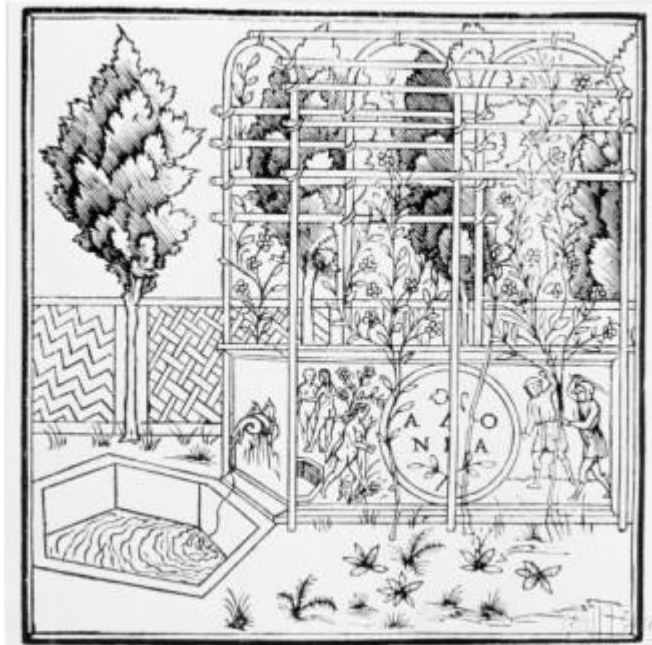

Jacob Kornerup, Uvelse Kirkegård
1856, Nationalmuseet

Peter Gernsøe, Seest Kirkegård ved
Kolding, 1839

Middelalderhaven Hortus Conclusus

Pietro Crescenzi,: Herskabshave
1495. British Library

Hypnerotomachia Poliphili 1499

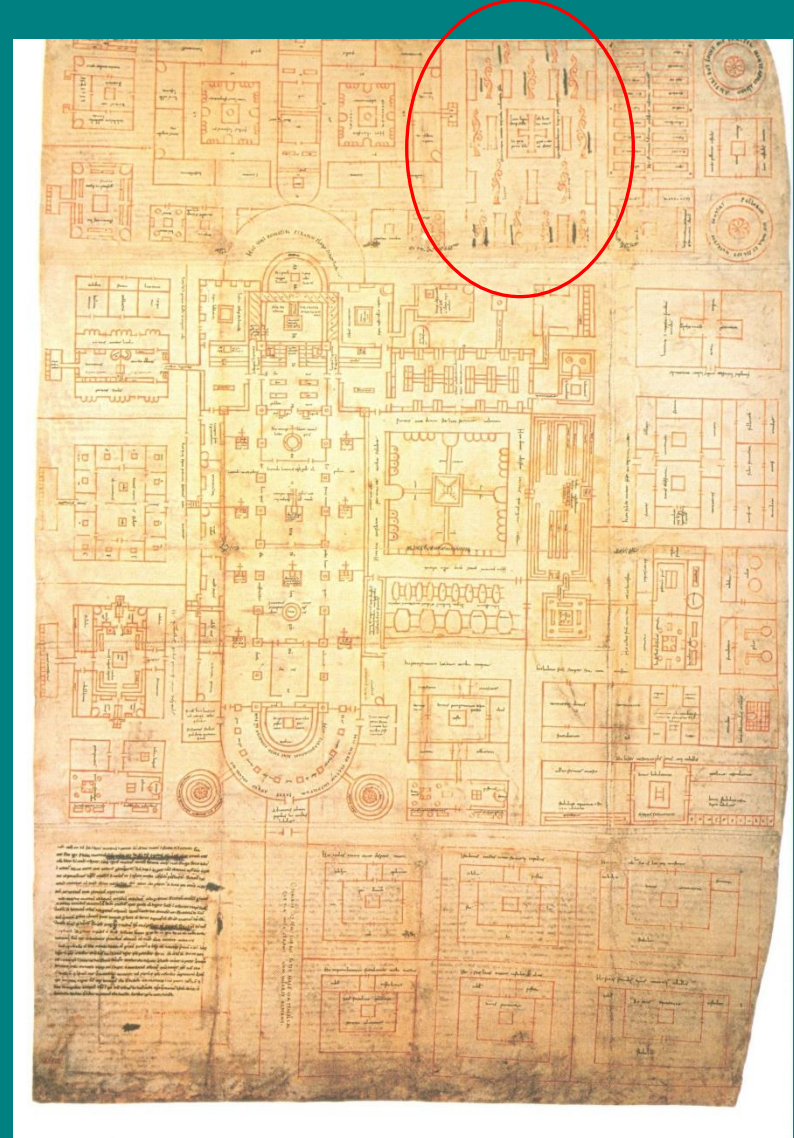
Den middelalderlige have

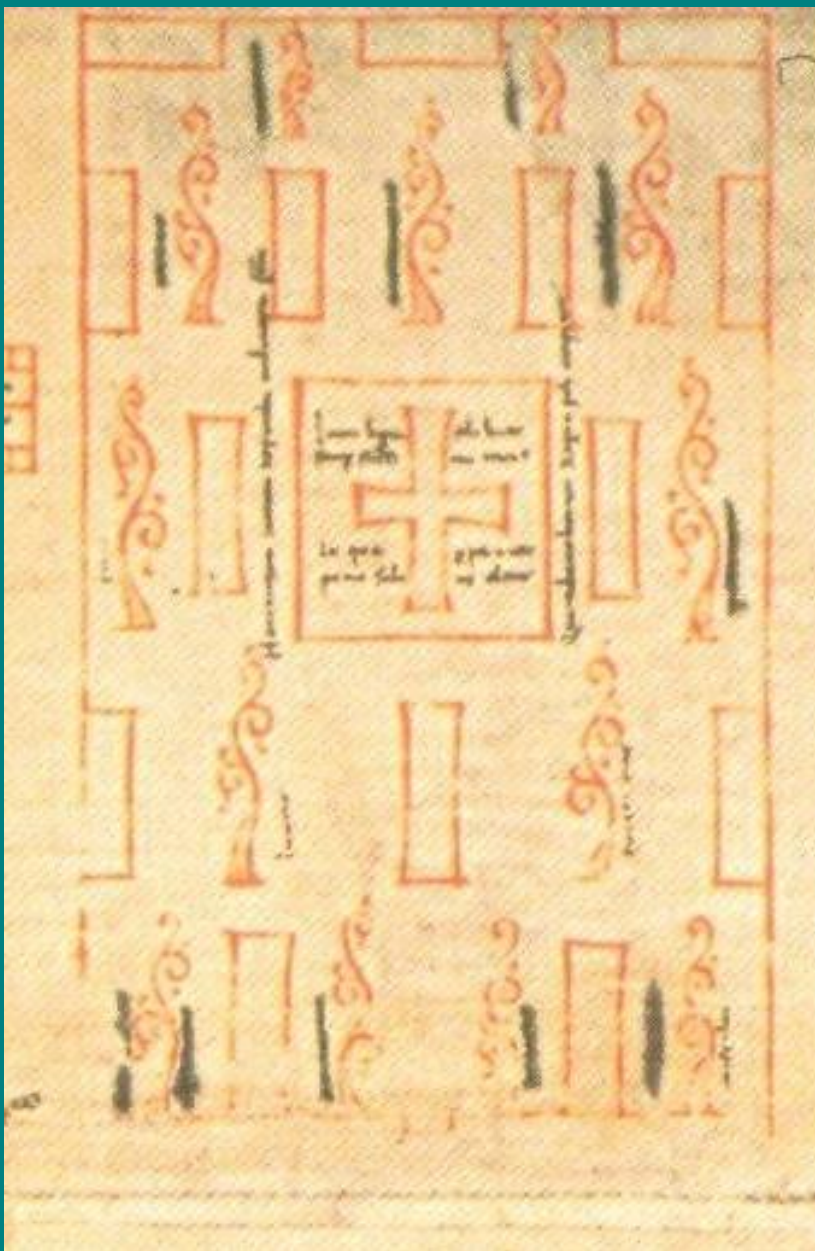
Sankt Gallen

Den sakrale have

Klosterplanen er tegnet ca. 820.

Hortus Conclusus dvs. en lukket have med hegn eller mur, der beskytter haven.

Sankt Gallen - Detalje.
Æblehaven med kirkegård
” Her dufter frugterne af den
evige frelse ”.

Er det utænkeligt, at der også i
Danmark har været tegnede,
planlagte kirkegårdsanlæg fra
middelalderen??

Er kirkegården, også en
landsbykirkegård, ikke en
Hortus Conclusus, en indhegnet
have, afskærmet fra den ydre
verden?

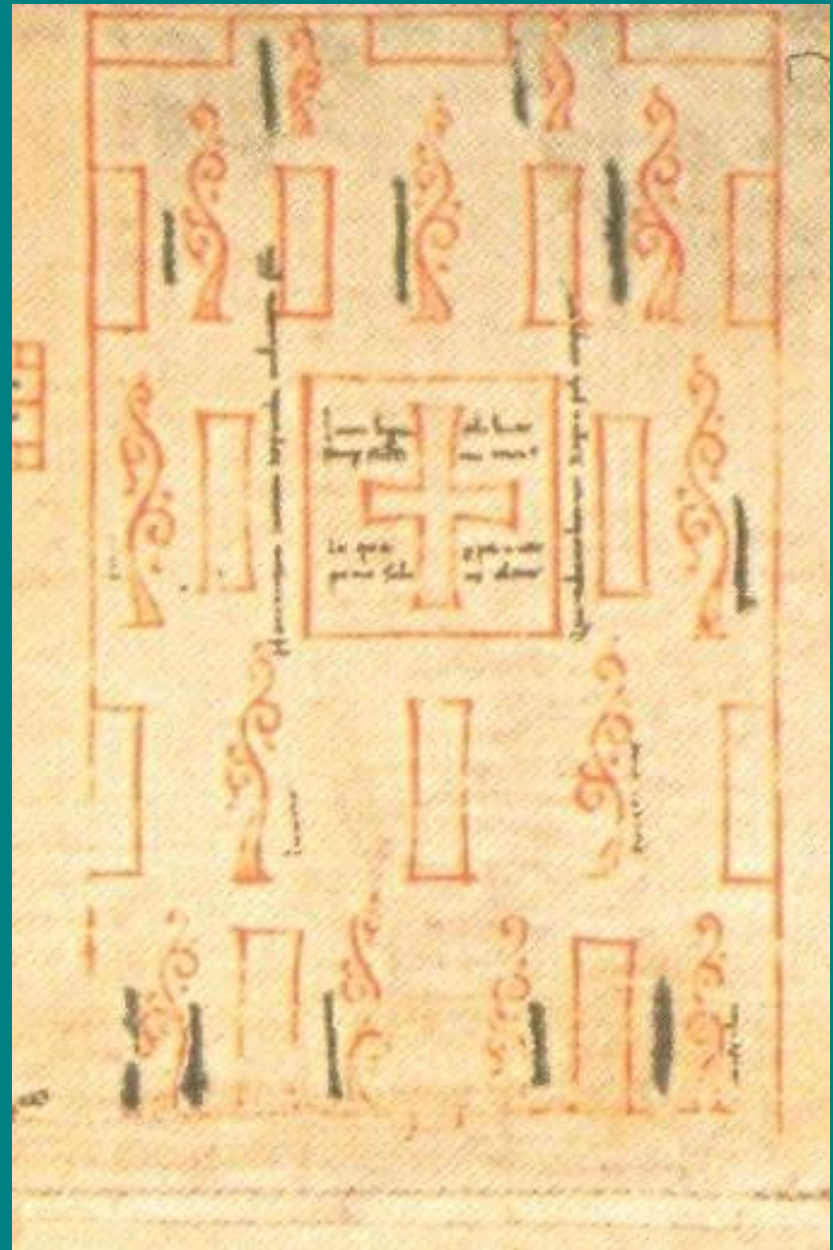
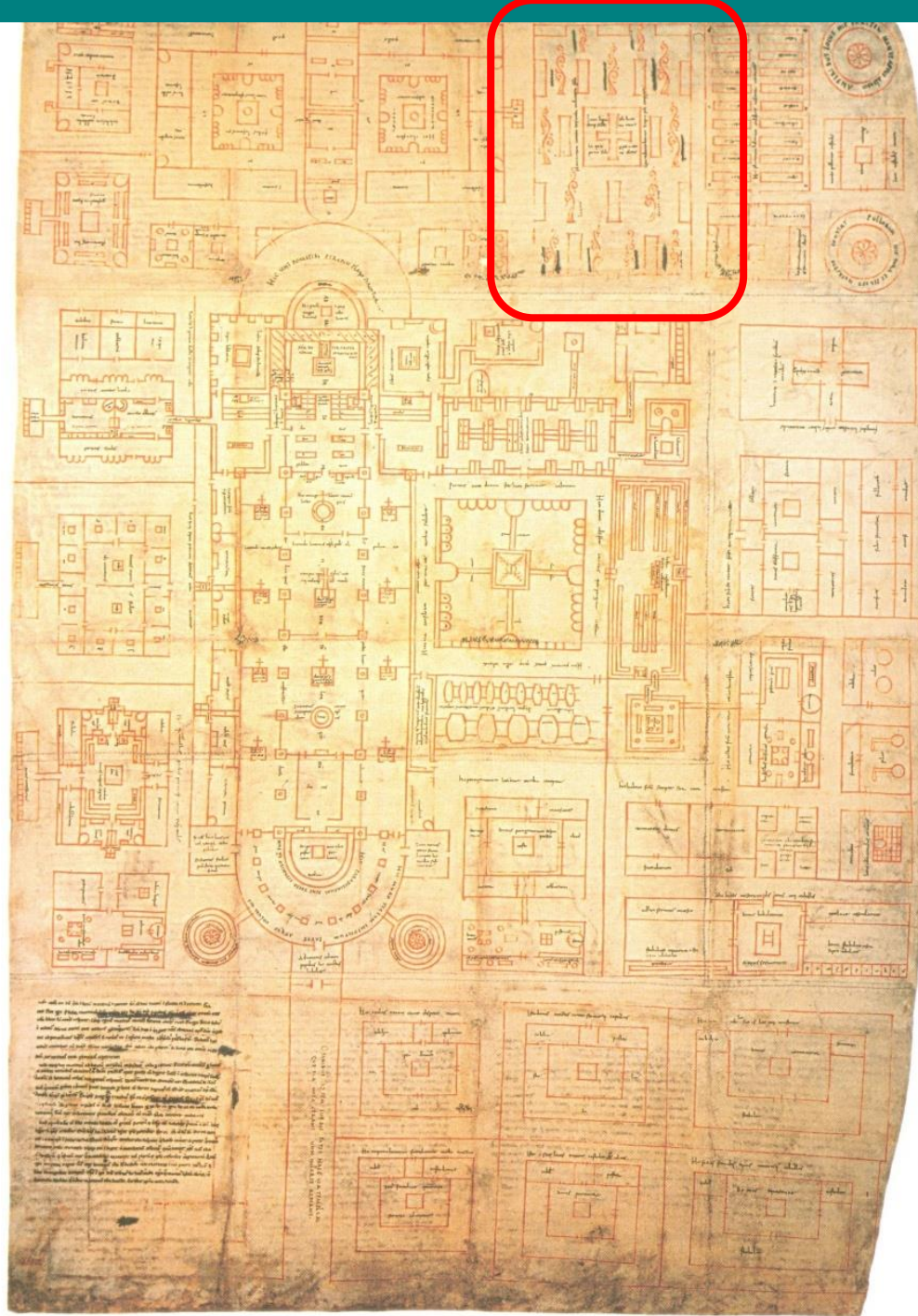
Har det ikke, også i
middelalderen, krævet en
havearkitekt eller en dygtig
gartner?

Middelalderhaven

Stephan Lochner, Madonna i
Rosenhaven 1448

Stephan Lochner, Madonna i
Paradisets Have omkring 1445-50

Peder Palladius'

Portræt af ukendt maler, Frederiksborgmuseet

Peder Palladius'

Visitatsbog ca.1543

- *"Om kirkegården*
- *Kirkegården skal også altid være ren og ordentlig. Der skal hverken*
- *være hyldebuske eller nælder, græsset må kun gå op til ankelen. Det skal være smukt, jævnt, langt græs, som kirkeværgerne slår to eller tre gange om sommeren, så godtfolk kan gå på kirkegårdene til deres forældres grave. Det skal de ikke gøre for at bede for dem, for det har de gud ske lov ikke brug for. De har nemlig, i modsætning til os, for længe siden fået deres dom. Men når du står ved dine forældres grave, så skal du tænke på, at du også selv skal dø engang. Udvælg du dit gravsted hellere i dag end i morgen, for vi har ikke noget brev på vores liv. Kirkegården skal altså altid være ordentlig og ren. I skal for alt i verden ikke tillade okser eller fæ at skide, med forlov sagt, på kirkegården og svine det sted til, hvor jeres forældre ligger og hviler deres ben. I skal jo også selv ligge og hvile der engang. Det er jeres sovested og seng, hvor I skal sove til dommedag. Hvem vil have sin egen seng hjemme beskidt og svinet til? Sørg derfor også for, at den seng, som I skal ligge den længste tid i, altid er rent og smukt indhegnet med en kirkegårdsmur med riste, låge og porte, og hvad der ellers hører til, så man kan sige, at I holder kirken dejlig, ryddet og pyntet både inde og ude.*

Bispegraven i Sjørring fra 1100-tallet

Udgravninger af middelalderkirkegårde

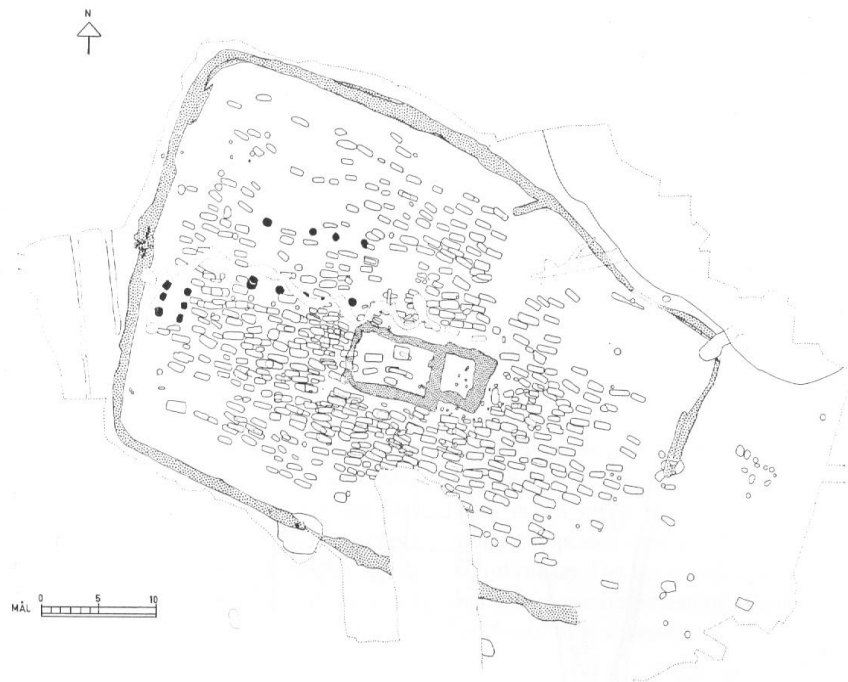

Fig. 2. Tirup ved Horsens. Samlet udgravningsplan, hvor stolpehuller fra trækirken, stenkirkens fundamenter og den ca. 1 meter brede grøft er fremhævet. Rentegning Søren Gøtfred-Pedersen.

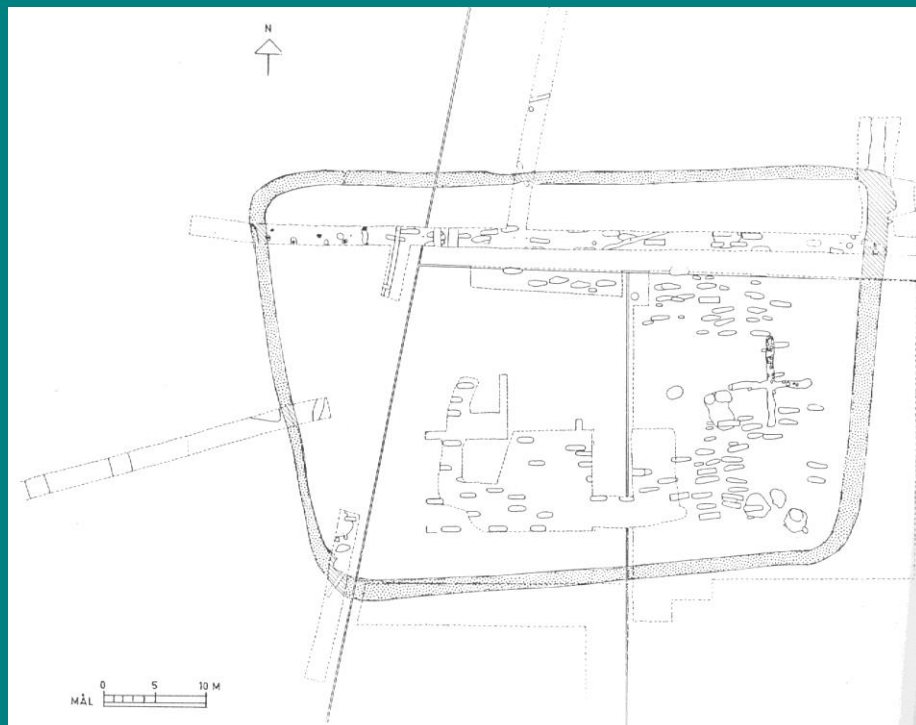
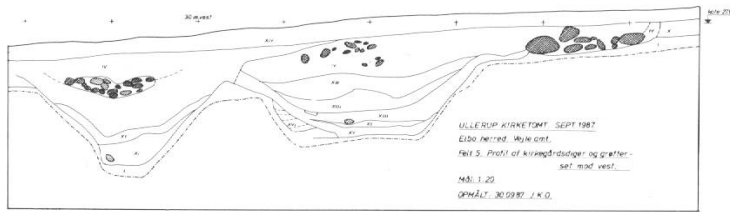

Fig. 3. Refshale ved Maribo. Plan sammentegnet af udgravninger fra 1969, 1972 og 1990. Grøftens forløb er fremhævet på planen. Forløbet er rekonstrueret ud fra en punktvise lokalisering i søgerenderne. Sammentegning Jonathan Kühl og Roland Beldini.

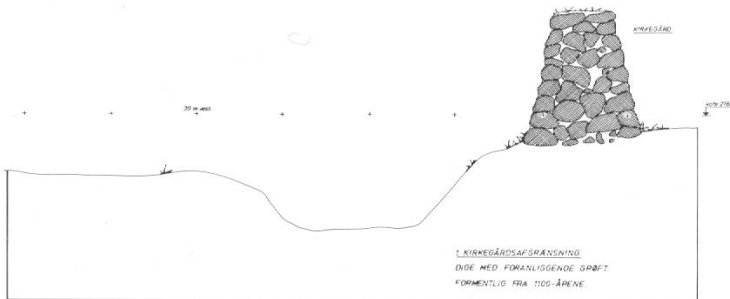
"I middelalderarkæologisk sammenhæng er det et stort materiale på ialt 41 undersøgelser, har givet vidnesbyrd om grøfter ved middelalderlige kirkegårde i Danmark. Der er derfor vægt bag, når det kan hævdes, at grøften må have været et fast, nærmest ufravigeligt element i et kirkegårdsanlæg". Nils Engberg og Jakob Kieffer-Olsen *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1992

Grøft og indhegning

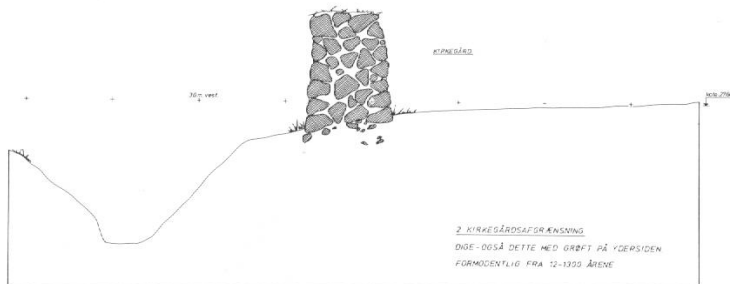
Øverst profil af grøfterne ved Ullerup kirketomt.

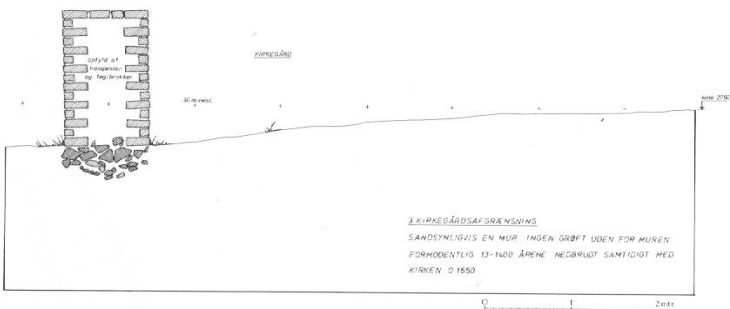
1. kirkegårdsafgrænsning. Situationen i 1100-årene.

2. kirkegårdsafgrænsning. Grøft og dige er flyttet ved en kirkegårsudvidelse. Situation formentlig i 1200-1300 –årene

3. kirkegårdsafgrænsning. Grøft og dige er fjernet, og der er opført en mur på den opfyldte grøft. Ca. 13-1400-årene. Kirken nedbrudt ca. 1500.

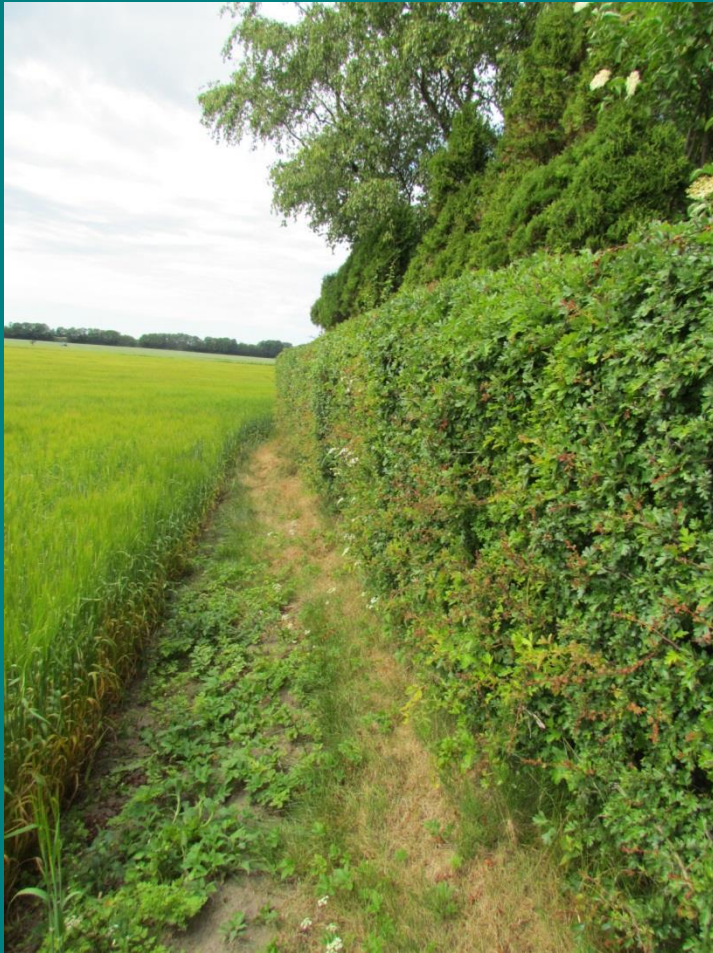

Op voksed' der (måske) en tjørnehæk

Ringsebølle Kirkegård

Her er tjørnehæk dokumenteret siden 1586

Træerne

Indhegning af gravsted eller fundament for ligsten?

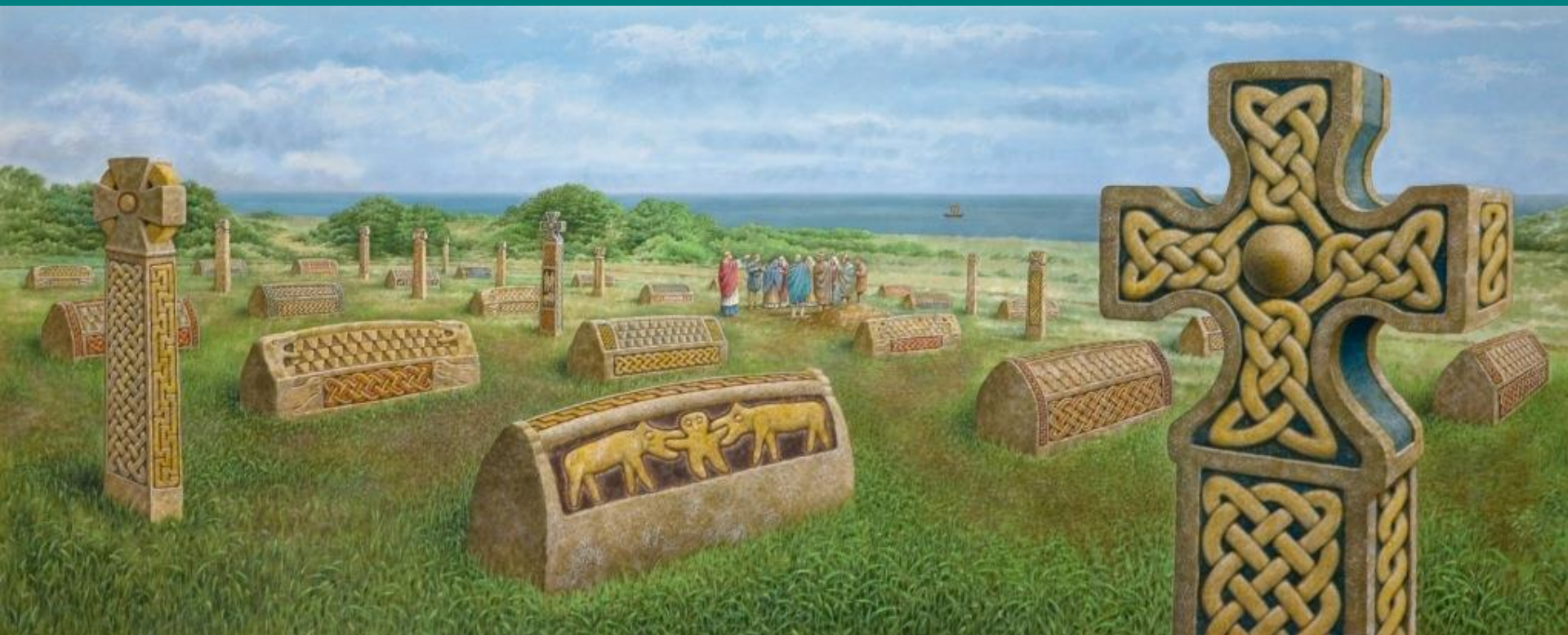

Markering af grav
Bøgelund Kapel
ved Viborg

Afgrænsning af grave med sten

Eksemplet her
stammer fra Den
protestantiske
Kirkegård i Malaga.

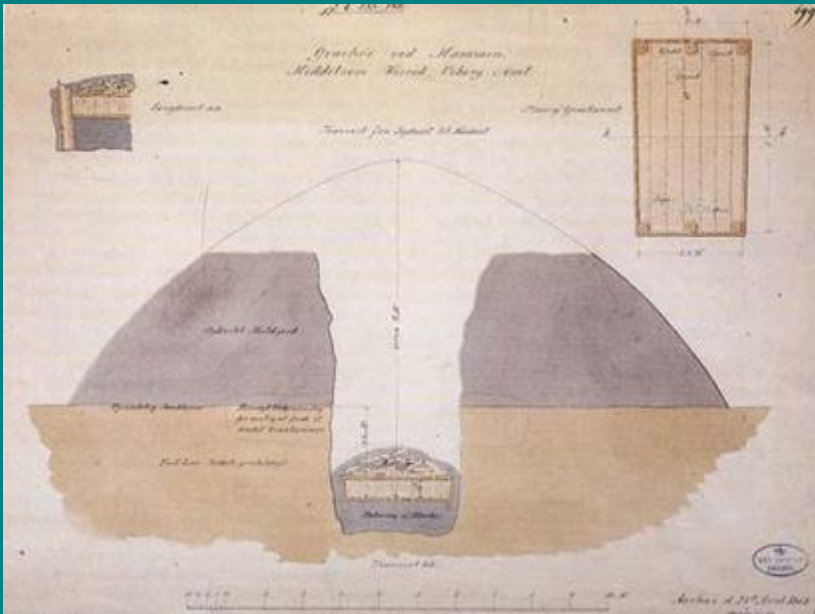

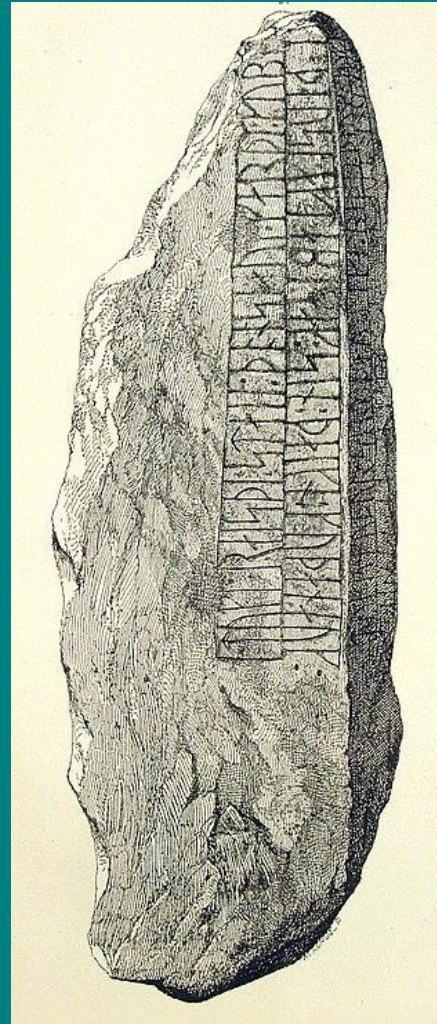
Middelalderens kirkegårdsmonumenter

Brandgrave på Lindholm Høje

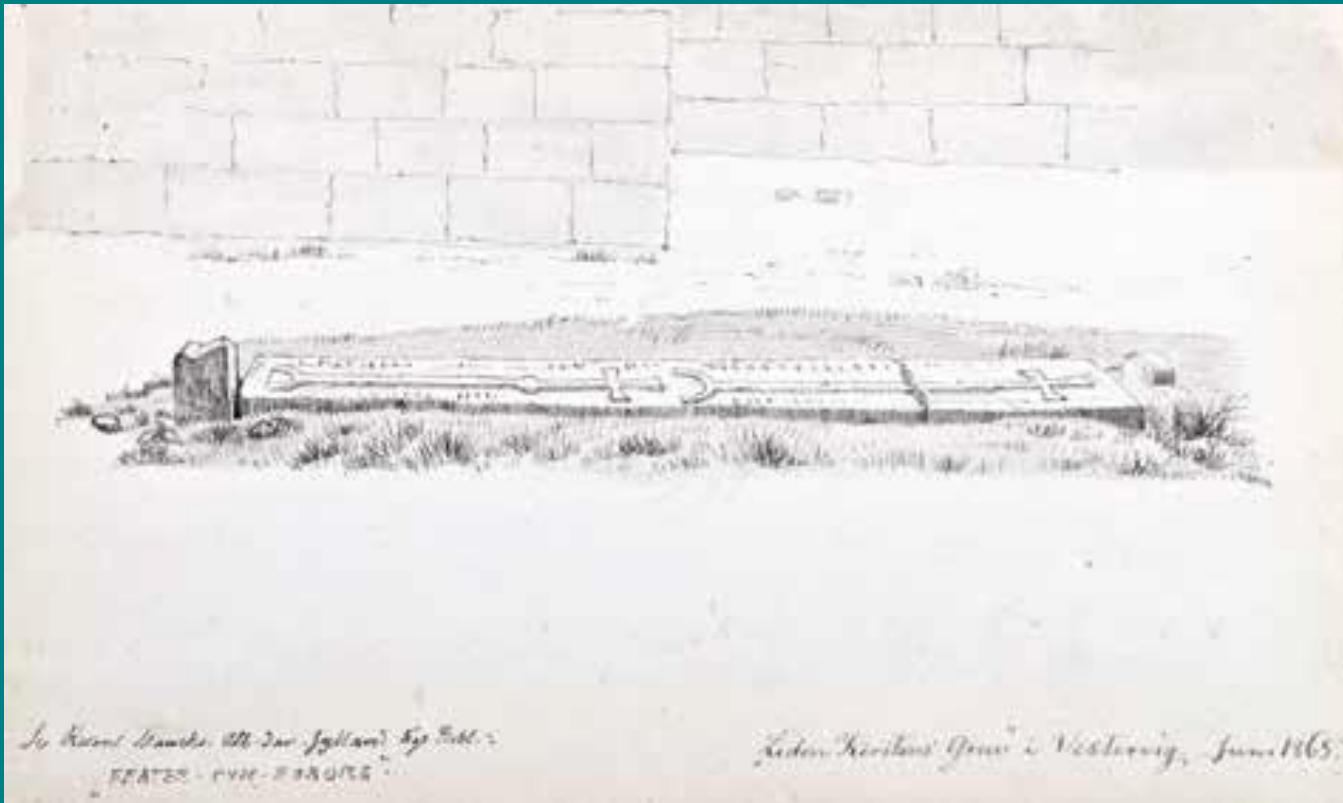
Vikingegraven i Mammen

Gunderupstenen

Toke rejste disse sten og gjorde disse kumbler efter sin måg (stedefader) Abe (Ebbe), en god thegn, og Tove, sin moder. De ligger begge i denne høj. Abe (Ebbe) undte Toke sit gods efter sig.

Middelalderens kirkegårdsmonumenter

Liden Kirstens og prins Buris grav, Vestervig
Kirkegård, Sydthy Provsti.

Tegning af Jakob Kornerup 1863 og foto fra
2017

Middelalderens kirkegårdsmonumenter

Vestervig Kirke

Gravsten over
præsten Tue død
1203?(09?)
<-

Gravsten
over
kannikken
Atte død
1217 ->

Nordiske kirkegårdsmonumenter fra middelalderen

Tullebølle på Langeland

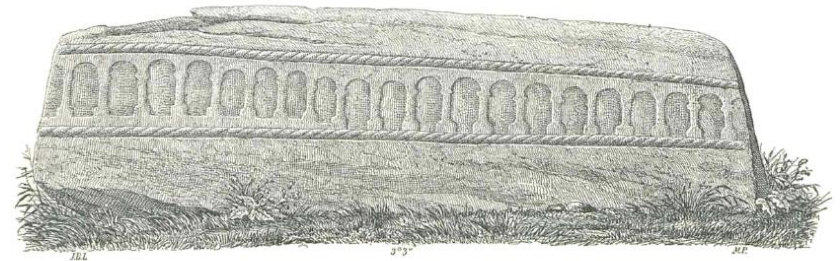

Fig. 78. Tullebølle Kirke.
Langeland.

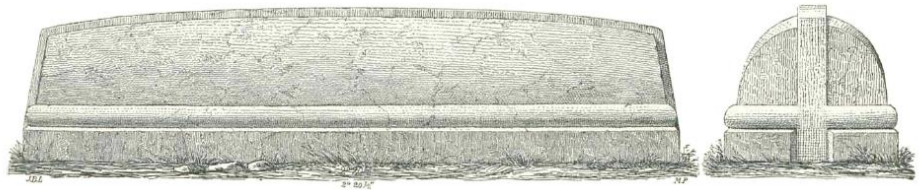
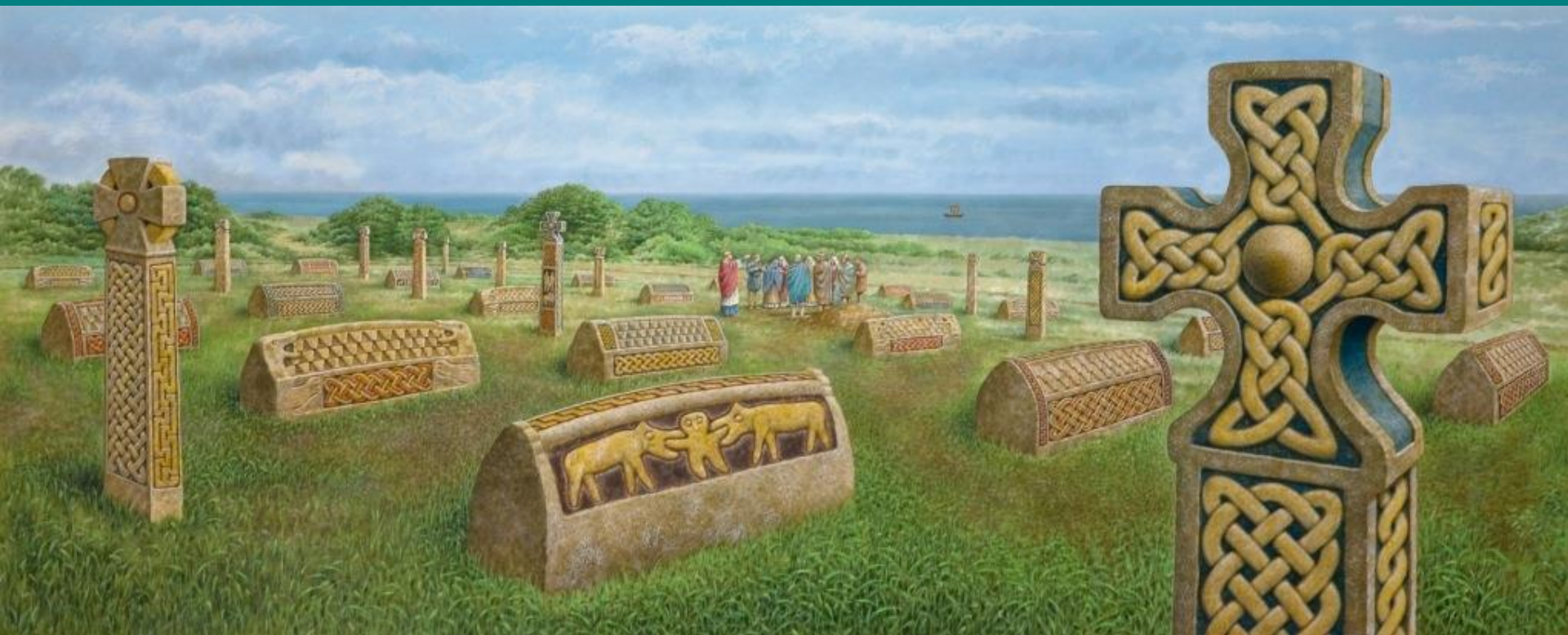

Fig. 79. Thisted Kirke.

Thisted

Kerte, nu
Nationalmuseet

Middelalder

Whitby Abbey Skotland udgravede gravminder

